

Odinas Daukanto panteone

ROMA BONČKUTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

bonckute@liti.lt

<https://orcid.org/0000-0001-5889-675X>

ANOTACIJA. Straipsnyje aptariamas Simono Daukanto (1793–1864) teiginys, kad Odinas buvo antrasis lietuvių / baltų visuomenės modernizuotojas, gyvenęs II a. pr. Kr. Pirmiausia straipsnyje paliečiama Daukanto domėjimosi Odinu istorija. Po to analizuojama, kaip Odinas pavaizduotas veikale *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845). Straipsnyje pirmą kartą Daukanto sukurta Odino figūra palyginta su 1826 m. žurnalo *Le Catholique* šaltiniu. Daukantas, remdamasis šio žurnalo pirmajame numeryje paskelbtu straipsniu apie tai, kaip žyniai kūrė įstatymus primityviaisiais laikais „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, Odiną vaizduoja kaip lietuvių / baltų naujųjų įstatymų ir religijos, kurioje garbintas vienas aukščiausias dievas Tėvūnas, arba Perūnas, kūrėją. Kaip vieną iš svarbiausių įrodymų Daukantas pateikia argumentą, kad iki šiol Lietuvoje ir Žemaitijoje gyvena žmonių Odino pavarde. Daukanto motina buvo Odinaitė. Odiną įvedęs į lietuvių kultūrinių herojų panteoną, Daukantas savo individualią mitologiją susieja su Odino vardu. Odino figūros sąsaja su runomis ir puikia iškalba leido Daukantui, romantizmo individualizmo paveiktam, laikyti save unikaliu istoriku, turinčiu ypatingą užduotį kelti lietuvius iš sąstingio, primenant jų didingą praeitį.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Simonas Daukantas; Odinas; legendinė istorija; kultūrinis herojus; mitologija.

Indoeuropiečiams buvo įprasta sudievinėti galingus, įtakingus, daug visuomenei nusipelnčius asmenis. Romos imperatoriai buvo ne tik karo vadai,

Received: 26/05/2023. **Accepted:** 09/04/2023.

Copyright © 2023 Roma Bončkutė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

bet ir aukščiausi šventikai (lot. *Pontifex maximus*), už nuopelnus visuomenei pakelti į dievų statusą. Šios tradicijos atspindį dar regime Katalikų bažnyčios šventųjų skelbime. Odino figūra seniausiuose skandinavų šaltiniuose yra aprašoma kaip talentingo karvedžio, mago, pranašo, runų¹ rašto išradėjo, oratoriaus, visuomenės modernizuotojo, parlamentarizmo užuomazgų pradininko ir kt., kuris vėliau už gausius nuopelnus buvo sudievinintas. Odinas yra daugelio Europos šalių didikų genealogijų. Simonas Daukantas Odiną įtraukė į lietuvių kultūrinių herojų panteoną ir į savo individualią istoriją.

Daukantas yra iškėlęs istorinių hipotezių², kurių kai kurias patvirtino vėlesnių laikų istorikai³. Šiuo straipsniu siekiama ir kitų krypčių tyrėjus atkreipti dėmesį į Daukanto idėją apie baltiškąjį Odiną. Tyrimo objektu pasirinkta veikale *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845) išplėtotą mintį, kad jis buvo antrasis lietuvių įstatymų kūrėjas, gyvenęs rytinėje Baltijos jūros pakrantėje, nukariavęs Švediją ir tapęs visos Šiaurės valdovu.

Daukanto darbų tyrėjai mintį, kad Odinas galėtų būti ne tik germanų-skandinavų, bet ir baltų kultūrinis herojus, matyt, laikė nepamatuota⁴ ir jos

¹ Plg. latvių veiksmažodis *runāt* „kalbėti“ ir daiktavardis *runa* „pokalbis, kalba, kalbėjimas“.

² Gintaras Patackas sako: „Simono Daukanto istoriografinių idėjų, gana profesionalių, iš esmės teisingų ir iki dabar beveik galiojančių“. Žr.: Gintaras Patackas, „Gotai ir baltai. Arba kodėl gotai nėra baltai ir kodėl pavojinga ieškoti ten, kur nepametei“, in: *Naujasis židinys-Aidai*, 2008, Nr. 1–2, p. 38.

³ Plg. Aurelijus Gieda, „Daukantiana Eduardo Volterio palikime: Apuolės tema“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, t. 48: *Daukantiana ir kiti tyrimai*, sudarė ir parengė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 95–123.

⁴ Augustinas Janulaitis, vienas pirmųjų Daukanto gyvenimo ir darbų tyrėjų, atkreipė dėmesį kad jo motina buvo iš „Odinų (Odyniec)“, o kitoje vietoje atpasakojo istoriko laišką Teodorui Narbutui: „Beieškodamas lietuvių vardo pakelti, jisai dažnai svajones, pasakas laikė faktais. Jisai tikrai sako buvus Zomolkį, getų įstatymų davėją, skaito jį lietuviu, sako „pats Grodeck tat pripažinęs“, kitas senovės įstatymų davėjas kuris nukariavęs švedus ir šiaurę, Odinu vadinamas, taip pat tikrai gyvenęs ant žemės, jis buvęs lietuvis: juk Lietuvoj ir dabar pilna esą Odinų padermės. „Tasai Odinas esąs visų lietuvių kunigaikščių patriarchu“. Pats švedų, arba žuvėdų, vardas rodąs jų lietuvybę, todėl ne Švedija buvusi „vagina gentium“ (tautų motyna), iš kurios išeidavo pasaulio užkariautojai, o Lietuva, aną gi dalyką pramanęs viduramžės išmisas, o ypač XV amžiaus.“ Žr. Augustinas Janulaitis, *Simanas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai* (1793–1864), (Iš „Lietuvių tautos“), Vilnius: Martyno Kuktos spaustuvė, 1913, p. 11, 32.

Ir, pavyzdžiui, Saulius Pivoras monografijos *Virtus Lituana: Politinė mintis Simono Daukanto istoriografijoje* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2022) asmenvardžių rodyklėn Vaidevutį įtraukė (p. 173), o Odiną praleido, nors apie jį rašo p. 76.

nelietė. Monika Baár monografijoje *Historians and Nationalism: East-Central Europe in the Nineteenth Century*, aptardama pirmųjų Rytinės Vidurio Europos istorikų (lenkų, vengrų, čekų ir rumunų), taip pat ir lietuvių, t. y. Daukanto, požiūrį į tautos kilmę, atkreipia dėmesį, kad Šiaurės šalių poezija ir mitai jiems tapo alternatyviu graikų ir romėnų Antikos įkvėpimo šaltiniu. Tyrėja akcentuoja, kad Daukantas rėmėsi vadinamaisiais Šiaurės renesanso autoriais⁵; pastebi, kad Rasmusas Raskas, danų kalbininkas, daręs didelę įtaką lietuvių istorikui, palygino *Budhą* su Šiaurės vadu Odinu, taip pat jis nustatė *Edos* tekstų ir Zend-Avestos analogijas⁶. Kadangi XIX a. lyginamosios kalbotyros pradininkai pripažino lietuvių ir sanskrito kalbos panašumus, tai tik sustiprino Daukanto įsitikinimą, kad senovėje lietuviai buvo pasiekę aukštą civilizacijos lygmenį, turėjo įstatymus ir savitą religiją.

Daukantas, susipažinęs su Europos odiniana⁷, legendinę istoriją pamėgino panaudoti kaip istorijos šaltinį⁸. Jis pirmojoje istorijoje *Darbay senuju Lituwui yr Zemaycziau* (1822; toliau – *Drb*)⁹, rašytoje Vilniuje, Odino kaip lietuvių kultūrinio herojaus nemini. Nors jau tuo metu Gotfrydo Ernsto Grodeko (Gottfried Ernst Groddeck, 1762–1825) paskaitose galėjo išgirsti mintį apie skandinavų mitologijos svarbą istorijos studijoms. Grodekas studijavo

⁵ Monika Baár, *Historians and Nationalism: East-Central Europe in the Nineteenth Century*, Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 178.

⁶ *Ibid.*, p. 179.

⁷ Naujausias tyrimas Odino recepcijos tema žr.: Annette Lassen, *Odin's Ways. A Guide to the Pagan God in Medieval Literature*, translated by Helen F. Leslie-Jacobsen and Margaret Cormack, original title: *Odin på kristent pergament: En teksthistorisk studie*, first published in English, New York: by Routledge, 2021. Skaitmeninė versija 2021 m. gruodžio 14 d.

⁸ Bernard de Fontenelle (1657–1757) savo esė *De l'origine des fables* (*Apie mito kilmę*, 1724) pirmą kartą pasiūlė į pasakas, mitus, prietarus pažiūrėti kaip į ikiistorinių žmonių primityvų bandymą paaiškinti pasaulį ir davė pradžią mitų, kaip istorijos šaltinių, tyrimams. Žr. Jacques Revel, „The Uses of Comparison: Religions in the Early Eighteenth Century“, in: *Bernard Picart and the First Global Vision of Religion*, ed. Lynn Hunt, Margaret Jacob und Wijnand Mijnhardt, Los Angeles, Ca: Getty Publications, 2010, p. 341, prieiga per internetą: <https://books.google.lt/booksid=JpjuRMuVxC4C&pg=PA341&lpg=PA341&dq=Bernard+de+Fontenelle+On+the+Origin+of+Fables&source=bl&ots=Kd39ohqBqe&sig=ACfU3U36BfPMkjovUABDmWLLPgy4AFXjA&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKewjXq8qguroAhWISfEDHY6bBJlQ6AF6BAGYEAM#v=onepage&q=Bernard%20de%20Fontenelle%20On%20the%20Origin%20of%20Fables&f=false>.

⁹ [Simonas Daukantas], *Darbay senuju Lituwui yr Zemaycziau*, 1822, 885 p. Rankraštis, vadinamasis Jurgio Platerio nuorašas, in: VUB RS, f. 1–D 104.

Getingeno universitete, kur nuo 1763 m. skaitė paskaitas garsusis Christianas Gottlobas Heyne¹⁰ (1729–1812), kuris manė, kad skandinavų mitai vokiečiams artimesni negu graikų ir romėnų. Grodekas pabrėžė, kad reikia mokytis islandų kalbos kaip vienos svarbiausių kalbotyrai¹¹. Joachim Lelelevelis (Joachim Lelewel, 1786–1861) ir Daukantas, daugiausia pasiekę jo studentai, pripažino profesoriaus įtaką. Daukanto visuose istorijos veikaluose randame pacituotą Grodeko „Disputatio Getae“¹². Yra žinoma, kad Lelelevelis 1806 m. skaitė pranešimus apie Skandinavijos gyventojų skitiškąją kilmę, runų užrašus ir senąjį skandinavų poetą Snorri'ą Sturlusoną¹³. Lelelevelis pirmasis 1807 m. lenkų kalba paskelbė Odino mitologijai svarbų šaltinį. Tai lyginamosios mitologijos pradininko Paulo Henrio Mallet (1730–1807) *L'introduction à l'histoire de Dannemarc*¹⁴ (*Įvadas į Danijos istoriją*). Lelelevelio *Edda czyli Księga religii dawnych Skandynawii mieszkańców*¹⁵ ne tik rodo ankstyvą susidomėjimą senosios skandinavų mitologijos studijomis Vilniuje, bet ir parodo Mallet recepciją, kuris teigė, kad skandinavų mitus paveikė rytietiškieji, atspindėję monoteistinę tradiciją¹⁶. Nors Lelelevelis *Poetinės Edos* ir Snorri'o Sturlusono *Edos* ištraukas vertė iš prancūzų kalbos, t. y. iš Mallet, bet tai buvo pirmieji skandinavų mitologijai svarbių šaltinių vertimai į lenkų kalbą, jis

¹⁰ Daiva Milinkevičiūtė jį pavadino Heinrichu: „Vokiečių medikų grupėje išsiskiria E. G. Grodeckas, kuris studijavo filologiją Getingeno universitete 1782 m. Čia nuo 1763 m. Heinrichas Heine skaitė filologijos seminarą [...]“. Žr. Daiva Milinkevičiūtė, *Imperatoriškojo Vilniaus universiteto (1803–1832) profesorių ir adjunktų kolektyvinė biografija*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija H 005, Vilnius, 2020, p. 103.

¹¹ Annette Krakow, „Joachim Lelewel's *Edda* of 1807“, in: *Folia Scandinavica*, Poznań, 2017, t. 22, p. 36.

¹² Gottfried Ernst Grodeck, „Disputatio Getae AΘANATIZONTEΣ, sive de immortalitatis, quam Getis persuasisse dicitur Zamolxis, ratione“, in: *Praelectiones in Universitate Litterarum Caesarea Vilnensi a kalendis septembribus a. MDCCCXVIII ad pridie kal. quintiles a. MDCCCXIX habendae*, Vilnae: Typis J. Zawadski, [1819], p. 3–13.

¹³ Annette Krakow, *op. cit.*, p. 30.

¹⁴ Paul Henri Mallet, *Introduction à l'histoire de Dannemarc, ou l'on traite de la religion, des loix, des mœurs & des ufages des anciens Danois*, par Mr. Mallet, Professeur Royal de Belles-Lettres Françaises, Membre de l'Académie des Sciences et Belles-Lettres de Lyon, A Copenhague: De l'imprimerie des Héritiers de Berling, par L. H. Lillie, MDCCCLV [1755], prieiga per internetą: https://archive.org/details/gri_33125011171929/page/n19/mode/2up [žiūrėta 2022 03 15].

¹⁵ [Joachim Lelewel], *Edda czyli Księga religii dawnych Skandynawii mieszkańców*, w Wilnie: Nakładem i drukiem Józefa Zawadskiego Akademii zwyczajnego drukarza, 1807.

¹⁶ Annette Lassen, *op. cit.*, p. 10.

suprato jų reikšmę ir sakė, kad šią temą lenkų kalba jis pirmasis palietė¹⁷. 1807 m. leidimas buvo anoniminis, bet papildytame 1828 m. leidime autorystė nurodyta. Kaip ir Mallet, Lelevelis *Edų* tekstus laikė pagoniškos religijos šaltiniu. Laikotarpiu tarp dviejų *Edos* leidimų Lelevelis išleido Josepho Chéradė'o Montbrono *Les Scandinaves* vertimą. Lelevelio vertimas buvo paskelbtas *Tygodnik Wileński* 1820 m.¹⁸ Jis palaikė škotų mokslininko Johno Pinkertono (1758–1826) mintį, kad skitai yra seniausi gyventojai, tapatino juos su gotais¹⁹. Ypač svarbi Daukantui buvo Mallet ir Lelevelio paliesta skitų moralė, jų tradicijos, kurias perėmė germanų-skandinavų tautos, ypač apie nepriklausomą moterų padėtį²⁰. Lelevelis 1807 m. leidinio įvadiniam straipsnyje aptarė skitų migraciją, vykusią keliais etapais. Leidinyje nurodoma, kad Europos šiaurinėje dalyje jie apsigyveno 900–500 m. pr. Kr.²¹, o į Skandinaviją Sigas (t. y. Odinas) atvyko I a.²²

Nors Daukantas *Drb* Odino neįtraukė, bet rašydamas apie lietuvių kovas su švedais, remdamasis Lelevelio *Dzieje starożytnie od początku czasów historycznych do drugiey połowy wieku szóstego ery chrześcijańskiey* (1818), lietuvius su skandinavais laiko tos pačios kilmės, kurių protėviai – skitai²³. Vėliau Daukantas, susipažinęs su Šiaurės Europos odiniana, pakeitė požiūrį, ir kituose visuose veikaluose įtraukė Odiną į lietuvių herojų panteoną. Šiame straipsnyje siekiama aptarti Daukanto domėjimosi Odinu istoriją bei jo figūrą *Bd*.

¹⁷ [Joachim Lelewel], *op. cit.*, p. 19.

¹⁸ *Ibid.*, p. 33.

¹⁹ *Ibid.*, p. 5.

²⁰ Annette Krakow, *op. cit.*, p. 39.

²¹ [Joachim Lelewel], *op. cit.*, p. 9, 11.

²² *Ibid.*, p. 9–10: „To przyzyscie miało się odbyć pod dowództwem Syga który iest za Odyna Wzięły.“

²³ Daukantas pratarinės pradžioje rašo: „Arba ką sakitum ansay yszmyntyngas Skytas, atsiesieds ant kapu, weyziedamas i tólymus sawa popósunius *Létuweys, Zemayteys, Prusays, Łatweys, Joudwiežeys, Kurzemeys*, pramyntus, yr paskandyntus gałzudiese, apwérgtus yr tarp giwolu paskaytitus? Negut pasygaylys jų, ysztartum su paskuju apgynieju Rimionu luosibes, tus žodžius: „*O doribe, tuszczu esy žodžiū szioje pasaulie!*“ [pabraukta rankraštyje – R. B.]: *Drb* p. 2–3.

Daukantas, gerai susipažinęs su tuo, kas XVIII–XIX a. buvo nuveikta besiformuojančios lyginamosios kalbotyros ir mitologijos srityje, stengėsi esamus duomenis taikyti lietuvių tautos kultūros tyrimui. Jis senosiose kalbose ir tekstuose ieškojo įvairių lygmenų faktų, galinčių padėti išsamiau atkurti lietuvių tautos formavimąsi nuo pirmykštės bendruomenės iki XIX a. Jis, kaip lietuvių kalbos vartotojas, jautėsi galįs patikslinti ankstesnių tyrėjų pastebėjimus.

Pirmą kartą Daukantas Odiną nurodė veikale *ISTORYJE ZEMAYTYSZKA* (~1831–1834; *IZ*)²⁴. Aptardamas senovės autorių žinias apie lietuvius, *IZ* pradžioje, III skyriuje „Žėnes szaurės raszitoiu ape Lėtuwii ir Zāmaitiū tauta, wi-dutyniusiuse ūmziuse“ pastebėjo, kad veikaluose apie „400–500 g. K.“ metus:

Pasakoiema tepat ira, iog buk buwes Zāmaitiu tautos dide garbingas kunegaiksztis wardu Odins, kursai ne wen dūklū niekam nesziles, bet dar dides daugibes tautū pergalejes ir waldes wissū sziauriū, beje, szenden wadinamas Norwegas, Danas, Zuviedas; tasai buk minaone sao pergalū padiejes pamatus pa Daugawie saō nauiē buweinē, Asgar wadinama (*IZ*, l. 10).

Po šio pacituoto sakinio nuorodos į šaltinius nėra. Skyriaus pavadinime pasakyta, kad remiamasi Šiaurės „rašytojų“ darbais. Atrodo, *IZ* informacija apie Odino naująjį miestą „Asgar“ prie Dauguvos buvo rasta²⁵ Johanneses Voigto (1786–1863) *Geschichte Preußens* pirmajame tome (1827)²⁶. Voigtas nurodė, kad šią informaciją ėmė iš danų-norvegų istoriko Peterio Friedricho von Suhmo (1728–1798) („So ift Suhm Meinung B. I S. 45–46“)²⁷. Voigtas, rašydamas apie rytinės Baltijos pakrantės gyventojus, skandinavų-gotų kraustymąsi, aprašytą Ptolemėjo (Claudius Ptolemaeus, ~100–~170), daugiausia rėmėsi juo ir

²⁴ [Simonas Daukantas], *ISTORYJE ZEMAYTYSZKA*, [Ryga], [1831–1834], 553 lap. Rankraštis, autografas, in: LLTIB, f. 1 – SD 2.

²⁵ Apie Daukanto darbą su šaltiniais žr. Roma Bončkutė, „Simono Daukanto *BUDĄ Senowės-Lėtuwiiū Kalnienū ir Zāmaitiū* (1845) šaltiniai“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2020, t. 22, p. 217–248.

²⁶ Johannes Voigt, *Gefchichte Preuffens*, von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des deutſchen Ordens, von Johannes Voigt. Erfter Band. Die Zeit des Heidenthums, Königsberg: im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1827, p. 198.

²⁷ *Ibid.*, p. 198 (žr. išnaša 1).

Jordanu (Iordanes, Jordanes, VI a.)²⁸. Voigto istorijoje skaitome, kad dar prieš Ptolemėjo laikus, t. y. prieš I a., galbūt dėl venedų įsibrovimo į gotų žemes, šie į Skandinaviją išsikraustė iš tos teritorijos, kurioje gyveno prūsai²⁹. Voigtas jų vadą pavadino Odinu ir jį aptarė pasakodamas apie išaugusias skandinavų-gotų šeimas, ieškojusias naujų žemių ir grįžusias į protėvynę.

Daukantas *IZ* Odino biografiją interpretavo kitaip: garbingas žemaičių tautos kunigaikštis Odinas nugalėjo „norvegus, danus, žuvėdus“ ir to atminimui prie Dauguvos įkūrė miestą „Asgar“. Taigi Daukantas jau *IZ* manė, kad Odinas pirmiausia gyveno rytinėje Baltijos jūros pakrantėje, o po to įsikūrė Šiaurėje, po laimėjimų grįžo tėvynėn.

Daukantas, apsigyvenęs Sankt Peterburge (1834–1850), sekė su Odino istorija susijusius tyrimus, juos konspektavo. Jo lektūra rodo, kad jis buvo susipažinęs su XVIII a. pabaigoje ir pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais Europoje išėjusiais³⁰ Rytų ir germanų-skandinavų lyginamosios mitologijos tyrimais. Sanskrito kalba parašytų šaltinių vertimai į Europos kalbas leido juos palyginti su senaisiais germanų-skandinavų tekstais, ir buvo pastebėta, kad šie tekstai panašūs. Daukantui darė poveikį vokiečių romantikų susidomėjimas skandinavų mitologija, jos lyginimas su germanų tradicija. Analogiškai vokiečiams jis pamėgino skandinavų legendinę istoriją pritaikyti lietuvių tautos formavimuisi interpretuoti.

Daukanto užrašų knyga *Marguminai*³¹ (toliau – *Ma*) rodo, kad jis, užbaigęs *IZ*, plačiai domėjosi Europos odiniana³², kuri *Bd* vis dėlto nėra taip gausiai atspindėta. Susidaro įspūdis, kad Daukantas būsimame darbe buvo sumanęs plačiau aptarti Odino figūrą, bet galbūt veikalo rengimo aplinkybės³³ planus keitė.

²⁸ *Ibid.*, p. 94 (žr. išnaša 1 ir 2).

²⁹ *Ibid.*, p. 95.

³⁰ Plg. Ofri Ilany, „Is Judah indeed the Teutonic Fatherland? The Debate over the Hebrew Legacy at the Turn of the 18th Century“, in: *Naharaim – Zeitschrift für deutsch-jüdische Literatur und Kulturgeschichte*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2014, t. 8, Nr. 2, p. 1–17; Stefanie von Schnurbein, *Norse Revival: Transformations of Germanic Neopaganism*, (ser. *Studies in Critical Research on Religion*, t. 5), ed. Warren S. Goldstein, Leiden, Boston: BRILL, 2016.

³¹ [Simonas Daukantas], *Marguminai* [įvairių išrašų ir pastabų įvairiomis kalbomis rinkinys], 241 p. Rankraštis, autografas, in: LLTIBR: f. 1 – SD 27. Plačiau apie *Ma* išrašų datavimą: Giedrius Subačius, *Simono Daukanto Sankt Peterburgo ortografija (1834–1846)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021, p. 141–178; 183; 192; 269–346.

³² Apie šaltinius žr.: Roma Bončkutė, „Daukanto odinianos šaltiniai“, in: *Knygotyra*, 2022, Nr. 79, p. 48–70.

³³ Straipsnio autorė *Bd* rašymą sieja su veikalo rašymo skuba siekiant išleisti nors vieną Lietuvos istoriją, kol jo valdžia nesurado kaip Aleksandro Daukanto brolio, kuris, įtartas ryšiais

Ma užrašai rodo, kad Daukantą domino skitų, sarmatų, gotų / getų³⁴, herulų, alanų migracija, kurios metu, pasak daugelio autorių, ir Odinas iš šiaurinės Juodosios jūros pakrantės, Dono žemupio, migravo į Šiaurę, prie Baltijos jūros³⁵. *Ma* Daukantas rusiškai išsirašė (*Ma* p. 21–34) informaciją iš 1835 m. leidinio Библиотека для чтения apie 1830 m. Kerčėje atkastą skitų kurganą Kul-Obą. Tai prancūzų dvarininko, Prancūzijos revoliucijos metais emigravusio į Lenkiją, po to – į Rusiją, dirbusio Kerčėje muitininku ir ją tyrinėjusio Paul Célestin Augustin Du Brux (1770–1835) ir jo kasinėjimus palaikiusio miesto valdytojo (1828–1832) Ivano Aleksejevičiaus Stempkovskio (Иван Алексеевич Стемпковский, 1788–1832) atradimas. Daukantas pasižymi, kad ant kape surasto indo yra graikiškas užrašas „Hermis“³⁶, o tai rodo, kad jis buvo garbinamas, o palaidojimas labai senas (*Ma* p. 24). Daukantas persirašė informaciją apie radinius, apie gintarinę diademą (*Ma* p. 26). Pabaigoje

su nelegaliomis Simono Konarskio pasipriešinimo valdžiai grupuotėmis, buvo suimtas ir 1842 m. pradžioje nusižudė. Tikėtina, nustačius giminystės ryšius, būtų prasidėjęs Daukanto tardymas, kuris būtų žymėjęs karjeros ir tuo pačiu istorijos tyrimų galimybės pabaigą. Plg.: Roma Bončkutė, „Johanneso Voigto *Geschichte Preußens* (1827–1839) nuorodos Simono Daukanto veikale *BUDA Senowes-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845)“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2021, t. 23, p. 287–288. Eadem, „Rauda Simono Daukanto veikale *BUDA Senowes-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845)“, in: *Darbai ir dienos*, 2022, Nr. 77, p. 18–22.

³⁴ Daukantas *Bd* getus laiko lietuvių protėviais, o gotus – gudų (*Bd* p. 3–4).

³⁵ Teodoras Narbutas nepalaikė minties, kad Odinas buvo alanas. Jis manė, kad „skandinavų-asų protėviai nepalyginti seniau turėjo atvykti į Skaniją iš už Dono“, „[...] per Lapiją į Skandinaviją arba į Švediją ir Norvegiją. Padavimai, išlikę Šiaurės tautų sagose, visada pasakoja apie skandinavų protėvių atvykimą iš Skitijos pusės Odinui vadovaujant.“ Žr. Teodoras Narbutas, *Lietuvos tautos istorija*, iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila, t. 2, Vilnius: Mintis, 1995, p. 39.

³⁶ Graikų Hermis atitiko romėnų Merkurijų. Odinas romėnų autorių daugiausia minėtas tokiomis adaptuotais vardais kaip Merkurijus, Marsas. Merkurijus buvo pasirinktas, nes jiems abiem priskiriami kai kurie požymiai sutapo. Pavyzdžiui, abu buvo garbinami keliautojų, buvo prekybos globėjai, dievų pasiuntiniai, lydėjo sielas į anapusinį gyvenimą, abu – išradingi ir pasižymintys gera iškalba. Be to, Odino garbei buvo pavadintas trečiadienis (sen. skand. *óðinsdagr*, sen. angl. *wodnesdæg*), kuris lotynų kalendoriuje atitiko Merkurijaus dieną (*dies Mercurii*). Germanai savaitės dienų pavadinimus kopijavo nuo romėnų. Odino pakeitimas Merkurijumi ar Marsu Viduramžių ir vėlesniems autoriams buvo žinomas, ir jie to laikėsi. Žr. Annette Lassen, *op. cit.*, p. 51.

Jordano *Getikos* vertimo į lietuvių kalbą („Gotai, susidūrę su senaisiais Dakijos ir Trakijos gyventojais, galėjo perimti ir jų dievus, taip pat ir Marsą“) komentare apie gotų Marsą klaidingai nurodoma, kad tai romėnų dievas: Jordanas, *Apie getų kilmę ir žygius, arba Getika = De origine actibusque getarum, seu Getica*, Christiana tempora IV, iš lotynų kalbos vertė Veronika Gerliakienė, įvadą, lotyniško teksto redakciją ir komentarus parašė Darius Alekna, Vilnius: Žara, 2017, p. 108–109.

pasižymėjo, kad informacija perspausdinta iš „journal des Savans 1832 года. W Parisie“ ir lenkiškai prirašo „trzeba czytać ten journal“³⁷ (Ma p. 34).

Kitame Ma puslapyje prasideda užrašai „Ape Kapus“, kur taip pat aprašyti panašūs turtingi herojų palaidojimai Šiaurės Vokietijoje, prie Jenisiejaus ir Pečioros, Skandinavijoje (Ma p. 35–38), ir tai esą rodo jų bendrą su skitais kilmę. Čia minima ir Odino mitologijoje žinoma „Walhalla“ (Ma p. 38). Daukantas pasižymėjo, kad informacijos šaltinis – *Staats un Gelehrte Zeitung des Hamburgifchen unparteiifchen Correspondenten*, 1836 m. sausio 1 d. numeris.

Toliau Ma daryti išrašai iš Michailo Popovo³⁸ knygos apie slavų mitologiją (Ma 69–77). Daukantas išsirašė, kad alanai buvo senovės slavų tauta, kuri neturėjo šventyklų, žinių, dievų, o lenkėsi prieš kardą, į žemę įbestą (Ma p. 69). Jordanas ir kiti Odiną laikė alanu, o jo mitologijoje yra vaizdinys apie į žemę įsmeigtą kardą kaip dievo atvaizdo simbolį.

Daukantas lietuvių herojų panteonui ir mitologijai kurti medžiagą rinko iš žodynų, stengėsi rasti graikiškų žodžių, panašiai skambančių su lietuvių kalbos žodžiais, kad skaitytojui parodytų senas lietuvių kultūros ištakas³⁹. Daukantas pasižymėjo graikų dievų epitetus, beje, ir Merkurijaus, su kuriuo Odinas buvo tapatinamas⁴⁰ „Acacesius surn: de Mercure“ ir „Acacus surn. de Mercure“ (Ma p. 78).

Ma (p. 79–96) yra išrašų iš Stanisławo Bohuszo-Siestrzencewicžiaus (1731–1826) *Précis des recherches historiques sur l'origine des esclavones ou slaves, et des sarmates*⁴¹. Iš čia išsirašyta citata apie Antenorą⁴², kuris kitų laikomas Odino protėviu⁴³:

³⁷ Žr. Raoul Rochette, „Notice sur quelques objets en or trouvés dans un tombeau de Kertsch en Crimée“, in: *Journal des Savans*. Année 1932, Paris: de l'imprimerie Royale, p. 45–54, prieiga per internetą: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k110180g?rk=21459;2#>

³⁸ Михаилъ Ивановичъ Поповъ, *Досуги, или Собрание сочинений и переводовъ*, часть 1, Санктпетербургъ: Академія наукъ, 1772.

³⁹ Žr. Giedrius Subačius, *op. cit.*, p. 143–148.

⁴⁰ Pavyzdžiui, Julijaus Cezario *Commentarii de Bello Gallico*, Publijaus Kornelijaus Tacito (~56–120) veikale *Germania* (98) ir kt. veikaluose. Žr. Annette Lassen, *op. cit.*, p. 51–52.

⁴¹ Stanisław Siestrzencewicz-Bohusz, *Précis des recherches historiques sur l'origine des esclavones ou slaves, et des sarmates. Et sur les époques de la conversion de ces peuples au Christianisme*, par Mg. Stanisław Siestrzencewicz de Bohusz [...]. Seconde édition revue, St. Pétersbourg: de l'imprimerie de l'Academie Russe Imperiale, 1824.

⁴² *Ibid.*, p. 157.

⁴³ Plg. Theophilus (Gottlieb) Siegfriedas Bayer straipsnyje plačiai aptaria Odino istoriją, priėmė, kad yra sena nuomonė, kad *Othinus* buvo trojėnų kilmės: Priamo dukros palikuonis Trakijoje. Jų buvo ne vienas, jis sieja Odiną ir su budiniais. Žr. T. S. B., „Conversiones rerum

Antenor cum felix post exitum Trojae evasisset cum Henetis, deduxit primum colonos in Thraciam, inde in provinciam Veneticam. Strabo Lib. XIII. pag. 608 (Ma p. 80).

(Kai po Trojos žlugimo Antenoras sėkmingai pabėgo su henetais, jis pirmiausia nuvedė kolonistus į Trakiją, o iš ten į venetų provinciją.)

Daukantas Ma konspektavo iš antrojo leidimo Siestrzencewicziaus Krymo istorijos *Histoire du Royaume de la Chersonese Taurique*⁴⁴ (Ma p. 168–224). Knygoje pusiasalio istorija aprašyta nuo Antikos iki XVIII a. Dėmesys skiriamas skitams, sarmatams, amazonėms, Bosforo karalystei, graikų kolonizacijai ir t. t. iki patekimo į Rusijos imperijos sudėtį. Autorius medžiagą surinko pačiame Kryme, kai jame lankėsi 1783 m.⁴⁵ lydėdamas kunigaikštį Grigorijų Aleksandrovičių Potiomkiną (1739–1791). Būtent Potiomkinui pavyko realizuoti Krymo prijungimą prie Rusijos imperijos, ir dėlto jis buvo vadinamas Tauriečiu. Potiomkinas domėjosi Krymo istorija, kurią Siestrzencewicziui užsakė parašyti, nors pats anksti mirė ir rezultato nesulaukė⁴⁶.

Daukantas konspektavo tas vietas, kuriose rašoma apie skitus, sarmatus, gotus / getus, trakus, dakus, lietuvius. Štai jau pačioje išrašų pradžioje Daukantas išsirašė, kad skitai, 1514 m. pr. Kr. apsigyvenę Tauridėje (dab. Krymas), garbino Marsą ir Dianą (Ma p. 168):

Odin le heros des Scandinaviens qui comprennent les Danois, les Suedois et Norvegiens, est sorti de la Scythie non loin du fleuve Danastrem (Ma p. 195) ← Odin le héros des Scandinaviens qui comprennent les Danois, les Suédois et Norvégiens, est sorti de la Scythie non loin du fleuve Danestrem.⁴⁷

Scythicarum temporibus Mithridatis Magni et paulo post Mithridatem“, in: *Commentarii Academiae scientiarum Imperialis Petropolitanae*, t. V, Petropoli: Typis Academiae, 1738, p. 297–358.

⁴⁴ Stanisław Siestrzencewicz-Bohusz, *Histoire du Royaume de la Chersonese Taurique*, [...]. Seconde édition revue, St. Pétersbourg: de l'imprimerie de l'Académie Impériale Russe, 1824, prieiga per internetą: <https://archive.org/details/histoireduroyauoosiesgoog>.

⁴⁵ Siestrzencewiczus, atrodo, po šios kelionės parašė tragediją „Gicya w Taurydzie: Tragedia“. Iki 1789 m. jis pusiasalyje lankėsi ir dar kartą. Žr.: Николай Иванович Храпунов „Легенда о Гикий, Станислав Сестренцевич-Богущ и Екатерина II“, in: *Stratum plus*, Nr. 4: *Natural and Cultural Oecumene*, ed. by Oleg V. Sharov, Michel M. Kazanski, Санкт Петербург-Кишинев-Одесса-Бухарест, 2021, p. 325.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 325.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 146.

(Odinas – skandinavų, tarp kurių yra danai, švedai ir norvegai, herojus, iškeliavo iš Skitijos, netoli Dniestro upės.)

Daukantas pasižymėjo, kad autorius šias žinias paėmė iš „Bibliot Suevi, t. 1. p. 16. et 57.“⁴⁸ (*Ma* p. 195). Kitoje vietoje aptinkame pastabą, kad skitai garbino Marsą: „qui en l'honneur de Mars“ (*Ma* p. 183); „idole de Mars“ (*Ma* p. 184).

Trumpai tariant, *Ma* konspektai ir išrašai rodytų Daukantą rinkus su Odino figūra susijusią informaciją, idant turėtų pakankamai medžiagos jam apibūdinti, interpretuoti bei motyvuotai įtraukti į lietuviškąjį herojų panteoną. Šiuo požiūriu Daukantas, siekęs lietuvių ištakas sieti su senesne ir giminingesne Rytų, t. y. indų / arijų, civilizacija, kaip ir kitų kraštų (danų, norvegų, anglų) mokslininkai, norėję įrodyti garbingą savo šalių praeitį, įsijungė į islandų-skandinavų legendinės istorijos tyrimus.

ODINAS – BALTŲ KULTŪRINIS HEROJUS

Bd Odinas pirmą kartą paminimas kartu su kitais kultūriniais herojais: „(Zomolxis) Odins, Alkis, Nemons, Wajdowitys, Kerniós, Kókajtis arba Kókwajtys“ (*Bd* p. 117). Šiuo atveju Daukantas nuorodos į šaltinį nepateikė. Šiek tiek toliau cituojamas Adomas Brėmenietis, kuris vienas pirmųjų iš krikščionių autorių aprašė⁴⁹ Odiną, aukštai vertino pagonių žynius⁵⁰.

Odinas, kaip įstatymų kūrėjas ir religijos reformuotojas, *Bd* aptartas (*Bd* p. 174–175) remiantis 1826 m. pradėto leisti žurnalo *Le Catholique* pirmuoju numeriu. Straipsnis „De l'ère primitive des législations sacerdotales“ („Apie pirmųjų laikų žynių įstatymų kūrimą“)⁵¹ yra anoniminis, atrodo, paties

⁴⁸ Su šiuo šaltiniu susipažinti nepavyko.

⁴⁹ Adomas Brėmenietis (mirė ~1081) savo darbe *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (~1075) Odiną vadino Marsu, nes jam buvo svarbu iškelti puikaus karvedžio požymius.

⁵⁰ *Bd* remiantis Brėmeniečiu, rašoma: „Jr tajp rasztīnikas pradioie 11-toio amžiaus gyvenonės raszo: pilnī jū kījmaį yra kónegū, žyniū, burtinikū, žawietinikū, zokanikū apdarī: išz wīssos pasaulės rasi tīnaj sóeiusiū praszalejtiū terautījs nu jū ape sawą lykomą, nes par wīs daugesej Grekonū īr Jspanu jautotījs sawo atentęs“ (*Bd* p. 117).

⁵¹ [Eckstein Ferdinand], „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, in: *Le Catholique*, t. 1: *ouvrage périodique dans lequel on traite de l'universalité des connaissances humaines sous le point de vue de l'unité de doctrine, publié sous la direction de M. le baron d'Eckstein*, Paris: A. Sautelet et Cie, Libraires, Place de la Bourse, 1826, p. 450–487, prieiga per internetą: <https://archive.org/details/lecatholiqueouvr11pari/page/n5/mode/2up>.

redakatoriaus Ferdinando Ecksteino (1790–1862) parengtas. Pirmajame numeryje buvo paskelbta straipsnio pradžia, Daukantas tęsinio neminėjo.

Straipsnio autorius nurodė, kad jo tikslas aptarti pagoniškųjų visuomenių žynių institucijos prigimtį ir pateikti tyrimų rezultatų apžvalgą⁵². Šiame straipsnyje nėra jokių Odino sąsajų su baltų žemėmis, neminimas Asgardas prie Dauguvos. Bet Daukantui galėjo imponuoti straipsnio pradžioje išsakyta mintis, kad jau seniausiose patriarchalinėse, iki tautų susiformavimo, visuomenėse aptinkama įstatymų leidžiamoji institucija, subtilus pasaulio supratimas. Kaip argumentas nurodomas prieš tai šiame numeryje skelbtas straipsnis apie lietuvių poeziją, kurioje užfiksuota pagoniškosios visuomenės istorija⁵³, kur randama bendrų lietuvių poezijos vaizdinių su skandinavų ir germanų mitologija⁵⁴.

Straipsnyje apie žynių instituciją teigiama, kad patriarchalinių visuomenių įstatymai išliko įvairaus pobūdžio literatūros fragmentuose, nors ir perteikti simboline kalba. Tekstų likučiai atspindi, kaip patriarchalinė visuomenė suvokė Dievą, gamtą, socialinę santvarką, kultūrą. Autorius tik perspėjo, kad senuosiuose tekstuose nereikia ieškoti faktų, tikslios informacijos, bet galima pamėginti pasiaiškinti, kokia tikrovė slypi už simboliais perteikto pasakojimo⁵⁵. Straipsnyje lyginamos senosios civilizacijos, jų žyniai ir įstatymų kūrėjai. Odinas ir jo bendrija vadinami laisvų žmonių („La société des Arimans⁵⁶ du nord“⁵⁷) visuomene.

⁵² *Ibid.*, p. 484–485.

⁵³ Straipsnyje, remiantis Martyno Liudviko Rėzos (Martin Ludwig Jedemin Rhessa, 1776–1840) mintimis, palankiai vertinama ir gana detalai aptariama lietuvių tautosaka: [Eckstein Ferdinand], „De la poésie des Lithuaniens“, in: *Ibid.*, p. 431–449.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 433.

⁵⁵ [Eckstein Ferdinand], „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, p. 450.

⁵⁶ Ariman / Ahriman iš Angra Mainyu, (Avestoje „griaunanti dvasia“; Vidurio persų *Ahriman* „piktoji, griaunanti dvasia“, atspindėta dualistinėje zoroastrizmo doktrinoje. Remiantis seniausią mito versiją, jis yra Šventosios Dvasios Spenta Mainyu brolis dvynys ir abu buvo Ahura Mazdā (Ormizd arba Ormazd), Išmintingojo Viešpaties ir aukščiausios zoroastrizmo dievybės, sūnūs. XIX a. tekstuose žodis Arimanas traktuojamas ir kaip laisvi žmonės, pavyzdžiui, „Les Germains le prenaient également, mais ils ont fini par le laisser à la classe inférieure de leurs honunes libres, les Arimans, et il s'est perdu“ (Vokiečiai taip pat jį [žodį Arijas] perėmė, bet galiausiai paliko žemesnei savo laisvųjų žmonių klasei, arimanams, ir jį prarado). Žr. [Arthur Gobineau], *Histoire des Perses*, d'après les auteurs orientaux, grecs et latins et particulièrement d'après les manuscrits orientaux inédits, par le comte de Gobineau, t. 1, Paris: Henri Plon, 1869, p. 3.

⁵⁷ [Eckstein Ferdinand], „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, p. 478.

Romantizmui būdingas sinkretiškumas (literatūros, istorijos, religijos istorijos, filosofijos sintezė) atsispindi šiame straipsnyje bei visame leidinyje. Daukantui, po brolio mirties grįžusiam į katalikų Bažnyčios glėbį⁵⁸, Ecksteino mintis, kad Rytų literatūroje, nors iškraipytu pavidalu, galima rasti biblinių idėjų, pavyzdžiui, apie nuopuolį ir Atpirkėjo laukimą ir kt., galėjo atrodyti svarbi.

Remdamasis straipsniu apie pirmųjų visuomenių žynių įstatymus, Daukantas nurodė, kad Odinas buvo antrasis bendruomenės reformuotojas, kuris atnaujinio religiją, pomirtinio gyvenimo sampratą, sutvarkė politinius ir ūkinius klausimus:

Antrós istati[t]os buwęs Odins. gywenęs ąmtramije ąmziouie pīrm gīmimo Kris-taus, tas tórieiēs sawą buwejnę pa Daugawie kório pīle Ažgar wadinusis. Tas Odins nuwejkęs Zuwiedus īr wissōs sziauręs waldimieró pasidaręs, partajšęs wīssoumenę swieto drugę naujejs istatimajs, kórejs isakęs swie tou sawo neprietelus kariautī īr Dījwą garbīntī [...] (Bd p. 174).

Žurnalo *Le Catholique* straipsnyje remiantis Tacitu⁵⁹ kaip pirmasis germanų giminės protėvis ir įstatymų kūrėjas („et le législateur“) nurodomas Manas⁶⁰ („Manus, selon Tacite, fut le père et le législateur des Germains“)⁶¹,

⁵⁸ Daukantas, kaip Apšvietos mokintinis, į religiją žiūrėjo gana filosofiškai. Tai atsispindi iki 1841 m. rašytuose tekstuose. O 1842 m. išleistoje skaitymo pradmenis suteikiančioje knygelėje randame ne tik tradiciškai tokio pobūdžio darbuose spausdintas maldas, katekizmą, bet ir chrestomatiniėje dalyje vyraujančius tikėjimo klausimus. Autoriaus grįžimą prie tikėjimo, poreikį apmąstyti brolio pasirinkimą nusižudyti liudija precedentas: būdamas pasaulietis, jis parengė ir rankraštyje paliko Katalikų bažnyčios cenzūruotą maldaknygę.

⁵⁹ Iš konteksto suprantame, kad remtasi *Germanija*. Žr. Publijus Kornelijus Tacitas, *Rinktiniai raštai*, iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, Janina Mažiulienė, Vilnius: Vaga, 1972, p. 5–6. Kaip sako Puhvelas: „Iš esmės Tacitas yra svarbiausias mūsų duomenų apie senovės germanų gentis šaltinis“ (Jaan Puhvel, *Lyginamoji mitologija*, iš anglų kalbos vertė Lina Būgienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 188).

⁶⁰ Plg. Sturlusonas Munoną / Menoną laiko vienu iš 12 Trojos konungų, kuris vedė Prijamą dukrą Troją (Tróán) ir jų sūnus Toras (Trobr / Thor) buvo auginamas Trakijoje, kur užgrobė valdžią, o jo palikuonis (18-tos kartos) Odinas su Asais iškeliavo ieškoti šlovės: Siarhieį Ivanavich Danilenka, „Asgard: geographical location and ethnic attribution“, in: *Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка*, t. VII, колективна монографія, Київ: Київський національний університет культури і мистецтв, Факультет Кіно і телебачення 2019, p. 131–132.

⁶¹ [Eckstein Ferdinand], „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, p. 477.

o kitas iš germanų kilęs Manas (plg. „Odin fut un autre Mannus“⁶²) buvo Odinas, skandinavų įstatymų kūrėjas („istati[t]os“ *Bd* p. 174 ← „législateur“) ir religijos modernizuotojas⁶³.

Bd antrasis kultūrinis herojus, kaip sakyta, buvo Odinas⁶⁴. Nors Daukantas *Bd* germanus tapatino su lietuvių protėviais („pirmasis Rimionų rasztīniks jau pirmaimijī ąmžiouie gīmós Kristui gywenós minawo ajszkej Ziamajtius sawo garsemī rasztī Gīrrionū budas (Germanorum mores) tajs zōdejs: „Zámajtej (Samnones) essantis“ *Bd* p. 6), bet *Bd* įstatymų leidybos pradininkas ne Manas, bet, kaip buvo sakyta, Zamolksis. Odino, kaip antrojo įstatymų kūrėjo, valdymo metus Daukantas nukėlė į II a. pr. Kr.⁶⁵ („gywenęs ąmtramije ąmžiouie pirm gīmimo Kristaus“)⁶⁶. Daukantas ankstesnės nuomonės apie Odino įsi-

⁶² „Odin fut un autre Mannus, et reproduisit les mêmes dogmes sous une forme probablement rajeunie, car elle semble avoir été influencée et déterminée par une révolution sociale de la haute Asie, d'où le culte d'Odin est parti pour se répandre jusque dans les régions septentrionales de notre continent“ (Odinas buvo kitas Manas ir atkartojė tas pačias dogmas tikriausiai atnaujinta forma, nes atrodo, kad jį paveikė ir jo pažiūros nulėmė socialinė revoliucija aukštutinėje Azijoje [tarp Vidurinės Azijos, Sibiro ir Himalajų, t. y. apima ir Tibetą], iš kur Odino kultas išplito iki šiaurinių mūsų žemyno regionų): [Eckstein Ferdinand], „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, p. 477–478.

⁶³ *Ibid.*, p. 478.

⁶⁴ Tacitas nurodo, kad Odisėjas ilgų kelionių metu buvo atneštas į Baltiją („Oceanum“) ir kairiajame Reino krante įkūrė Asciburgą („Asciburgium“), kur buvo atrastas jam skirtas aukuras (*De origine Germanorum* 3, 2–3). Tacitas tekste adaptuotais vardais kalba apie germanų dievus Merkurijų, Heraklį, Marsą, Isidę (*De origine Germanorum* 9, 1–3). Tai rodytų, kad jau I a. rytinėje Baltijos pakrantėje būta Odino kulto. Žr. Publijus Kornelijus Tacitas, *op. cit.*, p. 6, 9–10. Tiesa, Asciburgo (dab. Asberg, netoli Diuseldorfo) pavadinimas nėra siejamas su Asais, nors pripažįstama, kad Tacitas Odiną mini Merkurijaus vardu (žr. Krzysztof Tomasz Witczak, Elwira Kaczyńska, „Die germanische Mythosgestalt*Askiz in der Germania von Cornelius Tacitus und in altnordischen Quellen“, in: *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, 2015, t. 29, Nr. 1, p. 21.

⁶⁵ XVIII–XIX a. istoriografijoje Odino kelionės iš Azijos į Europą lokalizacija ir datavimas labai įvairuoja. Šiandien manoma, kad germanų pasaulyje Odino kultas įsitvirtino iki IV a., o Skandinavijoje jis darėsi vis svarbesnis vikingų laikais. Žr. Carl Edlund Anderson, *Formation and Resolution of ideological contrast in the Early History of Scandinavia*, A Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy, University of Cambridge, Faculty of English, Department of Anglo-Saxon, Norse, & Celtic, 1999, p. 47, 52.

⁶⁶ Bayeris rašo, kad Odinas iš Azijos išsikėlė 77 m. pr. Kr., o kaip tik tuo metu į Prūsijos ir Lietuvos žemes atsikėlė alanai, galindai, sudinai. Odinas švedus išmokęs laidojimo papročių. Žr. Theophilus Siegfried Bayer, „Differtatio de numo Rhodio in agro Sambienfi reperto, in qua fimul quaedam nuper de numis Romanis in agro Pruffico repertis cogitata retractuntur“, in: *Opuscula ad historiam antiquam, chronologiam, geographiam et rem nvmariam*

kūrimo metus rytinėje Baltijos jūros pakrantėje apie IV–V a. atsisakė, atrodo, būtent todėl, kad kiek nutoltų nuo Vaidevučio gyvenimo laikotarpio – VII a.:

tiktaj tokė pasaka yra ózraszyta: jog buk seknamijĩ ąmziouie gĩmós Kristusou dó broló Brutenis ĩr Wajdowitys arba kajp kĩttĩ raszo Wajdewutas noriedamó stĩpresnej ukęs riedą sówarzytĩ ĩr tąmpresnej tautos sawo neprietelus rąmdytĩ, sówadĩnusió swietą i Parusnę ĩr tarusió jem waldimierą sau arba ryki pakéltĩ (*Bd* p. 160).

Voigtas, remdamasis Ernstu Hennigu⁶⁷ (Georg Ernst Sigismund Hennig; 1749–1809), Odiną tapatino su Vaidevučiu: „der Preuffische Waidewud und der vertriebene Odin entweder eine Person feyen oder gleichzeitig doch wenigstens in genauen Beziehungen zu einander ständen“⁶⁸, tačiau Daukantas šios minties neperėmė. Jis Vaidevutį laiko trečiuoju kultūriniu herojumi (*Bd* p. 175). Daukantui, matyt, buvo svarbu ir kiekybinis pirmųjų bendruomenių įstatymų kūrėjų rodiklis. Laikydamasis Johanno Gottfriedo Herderio (1744–1803) pirmųjų bendruomenių tapimo tauta koncepcijos⁶⁹, siekė parodyti, kad lietuviai jau seniai buvo susibūrę į politinę bendruomenę ir turėjo įstatymus. Odinas yra siejamas su parlamentarizmo atsiradimu Šiaurės Europoje. Daukantas mano, kad lietuvių respublikinė organizacija nusistovėjo II a. pr. Kr., kai Odinas „įvedė įstatymą šaukti seimus įvairiems bendriems

spectantia, edidit Christ. Adolphus Klotzius, Halae: Typis et sumptibus Io. Iac. Curt, 1770, p. 505, 507.

⁶⁷ Ernst Hennig, „Odin und Waidewut. Eine historische Parallele“, in: *Ruthenia, oder: Dritter Jahrgang der St. Petersburgsche Monatschrift*, herausgegeben von F. E. Schroeder und F. B. Albers, Dritter Band, St. Petersburg und Mitau: im Verlage der Herausgeber, Monat Oktober, 1807, p. 131–145, prieiga per internetą: <https://download.digitale-sammlungen.de/pdf/1643452145888bsb10616502.pdf>.

⁶⁸ Johannes Voigt, *op. cit.*, p. 141 (žr. išnaša 7).

⁶⁹ Herderis manė, kad juo mažiau civilizuota tauta, juo tvirčiau ji kūnu ir siela susijusi su savo kraštu ir klimatu, o aukštesnėje evoliucijos pakopoje žmonija susikuria religiją ir įstatymus. Atitinkamai žmogus pirmą kartą turi ryškiau išreikštą identitetą, o siekdamas aukštesnio kultūros lygmens turėtų ugdytis universalius, visai žmonijai būdingus idealus, kuriuos apima žodis humanizmas – laisvė, lygybė, moralė. Žr. Johann Gottfried Herder, *Idėjos žmonijos istorijos filosofijai*, iš vokiečių kalbos vertė Alfonsas Tekorius, t. 1, Vilnius: Margi raštai, 2020, p. 148; Anne Löchte, *Johann Gottfried Herder. Kulturtheorie und Humanitätsidee der Ideen, Humanitätsbriefe und Adrastea*, (ser. *Epistemata. Reihe Literaturwissenschaft*, 540), Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005, p. 13–17.

klausimams spręsti⁷⁰: „Kajpogi isakęs swietou wajksciotì i kôpàs bej sóejmus ìr tìnaj ape ukes sawo rekašus terautijs“ (*Bd* p. 174). Daukantui Odinas galbūt atrodė patrauklus dėl to, kad jam įstatymas buvo svarbiau už valdžios sutelkimą vienosė rankose.

Straipsnyje „De l'ère primitive des législations sacerdotales“ Odino bendruomenė vaizduojama kaip karių ir žinių. Didvyriai, kritę kovoje už pergalę, gyvena Valhale, mirusiųjų herojų buveinėje. Daukantas *Bd* nenurodė mirusiųjų salės⁷¹ pavadinimo, išvertė „žibantió kałnó“ ← „le brillant Valhol“, bet šiaip originalo mintį perteikė gana tiksliai, pavyzdžiui:

Le peuple de ce législateur avait son type dans le ciel, au séjour de ce maître des dieux. Là dans le brillant Valhol, était assis le père des humains environné, l'ère d'une nouvelle vie. Il y tenait table ronde, reproduisant les vicissitudes de l'existence mortelle, mais comme un simple jeu de l'esprit.⁷²

(Pagal jo istatimū swiets wilijs dangu arba gywenimą wissū wieszpatijs po smertio igyti. Pagal Odino mokslą ant žibantió kałnó siedieies pasaules Tiewuns arba Peruns, kórem tarnawusis dewinī atmonaj arba karęs-wiraj, ajszkiaus sakant dewīnes galybes: (pagal kitū dwileka:) kame prasīdieies antas žmoniū gywenimas. Ant tu kałnu buwęs dar skomis arba stałas atmajną žmôgaus gywenimo rodós. (*Bd* p. 174))

Šioje citatoje Odino Asai Daukanto pavadinti „atmonai karęs-wiraj“. Daukantas, remdamasis lietuvių tautosakoje vartojamu skaičiumi devyni⁷³, patikslina, kad tų Odino kareivių galėjo būti ir devyni. Odino atlikta karybos reforma buvo gaji ne vieną šimtmetį. Daukantas skyriuje apie lietuvių karo meną rašo:

⁷⁰ Saulius Pivoras, *op. cit.*, p. 76.

⁷¹ Teodoras Narbutas nurodo, kad latviai ir lietuviai karuose už tėvynę žuvusiuosius garbino ir manė, kad po mirties jie gyvena dangišrame miške arba sode, kurį skandinavai įsivaizduoja kaip Valahalą: Teodoras Narbutas, *Lietuvos tautos istorija*, Rimanto Jaso vertimas į lietuvių kalbą, t. 1, Vilnius: Mintis, 1992, p. 170.

⁷² [Eckstein Ferdinand], *op. cit.*, p. 478.

⁷³ Žr.: Ant gało tarę tou Peruną tórinti dewinēs galybės, kórios szenden dar swieto pasakosī yra minawojemas, taj pat skajtlós dewinī iki szé dījna yra dar óz łajmingą tóremas, kou twirten pati žólie dewiniū wirū spiekó wadīnama, ìr óz wīssódīdieię wajstę tórema, kórę szenden īsz Gudiszkomo dewinmaci waden. Zódys dewintīnes tajpat szenden yra parmanom's (*Bd* p. 83).

Licziós tôs dīdios Lētuwiū narsybēs ļauķī īr pīliesī tas buk buwēs, iog tīkiejusīs i istatimus sawo ukēs, pagaļ kóriū kajp wirsziaus mīnawojau, tijtīktaj dāngaus tegaļieiusis wīltijs, kōrīj kāntrej gīniodmis nu neprietelū sawo nōmus īr sawā lousybē sawo gaļwās padieieļ, ir tij teradusis kamī tenaj aukszybiesī baļtus, drabuzius, mīnksztus pataļus, saldi mēdu īr grasztēs žmōnās sō kōriomis gērdamis īr joukou-damis linksminūsis īr mījgojusis tylej kiaurās naktīs [...] (Bd p. 198–199).

Straipsnyje taip pat rašoma, kad Odino žyniai suformavo sektinų pažiūrų, didingo genialumo žmonių visuomenę, persmelktą dieviškosios dvasios ir primityviosios religijos dogmų. Odinas sukūrė riterių instituciją, kuri savo susirinkimuose planuodavo naujas ekspedicijas. Visa tauta buvo Odinui atsidavusi ir klausydavo jo patarimo palikti gimtąjį kraštą ir tokiu pat pavyzdžiu kurti naujas imperijas⁷⁴. Daukantas šią mintį adaptavo:

Wīssa tauta buwusi pasīkļowusi sawo Dījwó, kōrsaj isakēs iē, idant ios wiraj ne nōmīj polietum [= pelietum], bet powīssā pasaulē kļajotum īr wīso prituruseis butum, idant tīnaj prityrusis szilto īr szalto, paskou galietum nōmīj riedytījs (Bd p. 174).

Straipsnyje sakoma, kad Odinas savo pavyzdiniu elgesiu, kantrybe, ištverme tapo vokiečių ir skandinavų herojų prototipu, į kurį lygiavosi kitos kartos⁷⁵. Daukantas taip pat pažymėjo, kad senovės lietuviai siekė gyventi pagal Odino principus, esant būtinybei aukodavo save dievams, niekino vargus ir kančias (Bd p. 175). Svarbu pastebėti, kad straipsnyje, nurodoma, kad karališkosios Saksonijos ir Danijos šeimos, Merovingų dinastija ir langobardų princai įtraukė Odiną į savo genealogiją⁷⁶. Tokia autoriaus pastaba galbūt įkvėpė Daukantą, ir jis taip pat užbaigdamas mintį apie Odiną argumentavo:

Businā to Odino Lētuwoie newen senowēs rasztaj rodo, bet pates pawardes Odinū nu neatminamū āmziū kunegajksziū, Zāmlouū [=Zāmlonū, t. y. bajorų] īr lousū žmoniū iki szē dījnā Lētuwo īr Zāmajtiuse tebesantes patwīrtīn, kad tó tarpó Odino pawardies niekokioie kitoie tautoie niera rāndamos (Bd p. 175).

⁷⁴ [Eckstein Ferdinand], „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, p. 479.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 479, 484.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 478.

Kitoje *Bd* vietoje informacija apie Odiną paimta iš Voigto *Geschichte Preußens* pirmojo tomo⁷⁷ (*Bd* p. 214, 219). Odiną Voigtas dar nurodė, kai aprašė padidėjusių skandinavų-gotų šeimų grįžimą į protėvynę⁷⁸. Daukantas, remdamasis Voigtu, *Bd* perteikia panašią mintį kaip *IZ*, kad Odinas „buwęs išz Ziamajtiū kīlīmo“, nukariavo Šiaurę, o po to „buwejnę Asgardo pīlie pa Daugawie tōrīejęs“ (*Bd* p. 214)⁷⁹.

Daukantas, remdamasis Voigtu, Odiną *Bd* pavaizdavo kaip gebantį megzti prekybinius ryšius:

Ziamajtej newen patius gintarus lejdo i tolīmus krasztus, kajp dabar regiejom; bet dar prekioiē sō artīmōsiemis tautomis, parjurā, beje: jawajs, waszkō, īr žwieriū kajlejs: ōz wīs sō Zōwiedajs arba Zwejonīmīs (Sueones) tajp wadīnamajs nu to: iog žījma ir wasarā žuwmīs mīto, īr wīssā kiaurā metā žwejiō darbawos; nes-gi jū krasztī kajpo dīdej szaltamī, oulotamī īr wersmietamī jawaj neaug: to diel Ziamajtej lejdo tenaj sawo jawus o nu jū gawo gelzi, wari, druskā īr kajlius, kōrius paskou pardawoiē, tolīmesnioms tautoms, ōz wīs Odinou waldānt wīssā sziaurē (*Bd* p. 219).

⁷⁷ Johannes Voigt, *op. cit.*, p. 198.

⁷⁸ Gotai I a. aptinkami prie Vyslos, manoma, kad atsikėlė iš Skandinavijos: Johannes Voigt, *op. cit.*, p. 98.

⁷⁹ Odinas, pasak Sturlusono, emigravęs iš Trakijos, Dono (Tanais) deltoje įkūrė *Asaland*, kur yra ir *Meotidas paludes* (gr. „pelkė motina maitintoja“), iš kurios gėrė, norėdamas tapti aiškiaregis ir stiprus. Apie Meotidę ir meotus, sindus kaip kalbėjusius protoindų kalba, žr.: Олег Николаевич Трубаев, *Indoarica в Северном Причерноморье: Реконструкция реликтов языка. Этимологический словарь*, Москва: Наука, 1999, p. 21–41; Александр Константинович Шапошников, *Языковые древности Северного Причерноморья: Этимология языковых реликтов Северного Причерноморья*. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, Москва, 2007, p. 202–229.

Paskutinių metų paleolandšaftiniai tyrimai Sturlusono Odino emigracijos iš Azijos aprašymą patvirtina. Manoma, kad Odinas galėjo būti sindas, o Asgardas jų miestas Labris, kuris I a. pr. Kr. patyrė nuosmukį. Iš sindų atsiskyrusi aspurginų (gr. *Ἀσπυργηαῖνι*, o sanskr. *As-puraukas* „pilies gyventojas, Aso gyventojas, asgardietis“) etnogrupė pasižymėjo kaip raiteliai, vėliau susijungė su sarmatais; II a. ji prie Bosforo nebesutinkama (plg. Siarhieį Ivanavich Danilenka, *op. cit.*, p. 168–169). Kai kurie Odino vardą kildina iš *vedinti* (*vadyti, vadinti*, baltų – *vesti*, protogermanų **wedan-* „raginti, kviesti, įkvėpti“). T. y. vardas sietinas su žodžiais *vadas*, *lyderis*, su lietuvių k. *vedinas*. Žr. Олег Дмитриевич Федченко, „Асы: длинный путь от Волги до Скандинавии“, *NovaInfo.Ru* (Электронный журнал) 2020, p. [1–9], prieiga per internetą: https://www.academia.edu/42723864/Асы_длинный_путь_от_Волги_до_Скандинавии.

Ir paskutinį kartą Daukantas Odiną paminėjo pastebėdamas, kad jam mirus Šiaurėje („Sziaurie Odinou mīros“) daugiau tokio masto asmenybių neatsirado. Nuorodos po šio teiginio nėra. Ji pažymėta („a“) po gretimo sakinio. O dar kitame sakinyje kalbama jau apie IX a. įvykius:

Todiel sókīlo ilgajniu kares īr ānt Ziamajtiu juru. a). Jau metusī 88o Froto Saulielydiniū Zuwiedū Wieszpats, kórius szenden Danajs wadīn, noriedams nuwertī tus Ziamajtiū krasztus, kórius Gudaj buo it dabar ózgulī, kariawo só jejs ānt juró, kórius noris īr nuwejkę (*Bd* p. 221).

Daukantas čia remiasi Ludwigo Albrechto Gebhardi'o (1735–1802) *Geschichte von Littauen, Kurland und Liefland*⁸⁰. Nustatyta, kad remtasi tekstu 305 puslapyje⁸¹, kur kalbama apie IX a. įvykius. Pagal Daukanto koncepciją išeity, kad po Odino, kuris, kaip manė Daukantas, gyveno II a. pr. Kr., iki vikingų žygių, vykusių IX a., Skandinavijoje garsių valdovų nebuvo. Toks autorius neapsižiūrėjimas gali turėti ne vieną paaiškinimą. Pirmiausia, kaip minėta, veikalas rašytas skubiai, išgyvenant brolio netektį. Antra, gausioje Odino istoriografijoje jo atvykimas į Šiaurę skirtingai traktuojamas. Yra autorių, kurie nurodo Odiną buvus ne vieną, todėl ir jų veiklos chronologija skirtinga. Daukantas, surinkęs nemažai informacijos apie Odiną iš antikinių autorių, kronikų, XVII–XVIII a. ir amžininkų istorikų darbų, archeologinių senovės pagonių garbinimo vietų bei kapaviečių kasinėjimų, pritaikęs ekstrapoliacijos metodą, surado argumentų, kurie leido Odiną inkorporuoti į lietuvių / baltų visuomenės kultūrinę proistorę. Jis norėjo parodyti, kad lietuvių protėviai gyveno brandų laikotarpį, turėjo reikšmingų kultūrinių herojų („Odino gudribės istatīmaj mokiusis swietą, kajp ukę sawą riedytī ir tejsybę kóžnam attījstī“, *Bd* p. 174) ir savitą religiją, o tai atspindėjo liaudies pasakojimai, patarlės, kalba. Tikėtina, kad Daukanto pasirinktas žodis *būdas* Herderio vartotam *der Charakter* „charakteris; dvasia“ išreikšti, gali būti siejamas su sanskrito *Budha* „pabudęs“, „nušvitęs“, „išmintingas“. Manytina, kad Daukantas buvo susipažinęs

⁸⁰ Ludewig Albrecht Gebhardi, „Geschichte von Liefland, Eethland, Kurland und Semgallen“, in: *Geschichte von Littauen, Kurland und Liefland*, von Auguft Ludewig Schlözer und Ludewig Albrecht Gebhardi, Halle: bey Johann Jacob Gebauer, 1785, p. 301–528.

⁸¹ *Ibid.*, p. 305.

su darbais, kuriuose lygintas Odinas ir Budha⁸², ir laikydamasis požiūrio, jei lietuvių kalboje yra panašaus skambesio žodis, senovėje buvo ir reiškinys, *Bd* žodį *būdas* gausiai vartojo ir tradicinėmis reikšmėmis, ir terminuose *tautos būdas*, *kalbos būdas*.

Europos istoriografija rodo, kad ikiistoriniais laikais atskiros šeimos ar gentys galėjo būti akumuliuotos į politiškai ir kultūriškai stipresnių etnojunginių darinius, kurie turėjo įžymių valdovų ar aristokratinį klanų⁸³. Daukantas *Bd* pastebėjo, kad kartais lietuviai kviesdavo kitų bendruomenių karo vadus: „Kartais pakielę sau karwedió arba atmonó swetímôs tautos wirą, kórsaj wíssą waldę tórieiē īr nierą rāndama rasztuse, idant Kurieju-Kuriejis but jo waldę mažīnēs arba waržēs karē essant“ (*Bd* p. 204). Tyrimai rodo, kad romėnų ir ankstyvųjų Viduramžių etninė priklausomybė buvo lanksti, nulėmta asmens gimimo vietos⁸⁴, o ne etninės tapatybės. Daukantas *Bd* Odiną laiko „Ziamajtiū kīlmo“ (*Bd* p. 214), tokiu būdu savo skaitytojui parodydamas, kad dar prieš tūkstančius metų iš lietuvių kilo pasaulinės reikšmės lyderis⁸⁵, kurio (ne tik Gedimino ar Jogailos) palikuonys buvo ne vienos Europos karališkos šeimos pradininkai. Daukantui Odinas svarbus kaip vienas pirmųjų istorijoje, nors ir legendinėje, užfiksuotų įstatymų kūrėjų, kuris, kaip nurodo, Šiaurės Europos istorikai, gyveno ir veikė prie Dauguvos, ir sujungė daugelį, skirtingų etninių bendruomenių įstatymais, o ne tik savuoju autoritetu remdamasis. Šis požiūris į pilietinį bendruomenės, susidedančios iš skirtingų genčių, tapatumą turėjo formuoti didesnę lietuvių toleranciją kaimynams ir suvokimą, kad praeityje lietuvių protėviai ne tik turėjo bendrą istoriją su daugeliu grupių, bet ir garsų valdovą. Su Odinu Daukantas, kaip sakyta, siejo raginimą keliauti po pasaulį, perimti naudingas idėjas ir jas diegti savame krašte. Šiuo požiūriu Daukantas artimas Herderio⁸⁶ ir Rytų filosofijos tradicijai, kurioje savitumą raginama derinti su bendražmogiš-

⁸² Pvz., August Wilhelm von Schlegel, „Wodan und Buddha“, in: *Indifche Bibliothek. Eine Zeitschrift von August Wilhelm von Schlegel [...]*, Nr. 1, Bonn: bei Eduard Weber, 1823, p. 252–256, prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=1gw1AQAAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

⁸³ Plg. Carl Edlund Anderson, *op. cit.*, p. ix.

⁸⁴ *Ibid.*, p. xii; Saulius Pivoras, *op. cit.*, p. 119.

⁸⁵ Apie Daukanto kilmės įvardijimus žr. Saulius Pivoras, *op. cit.*, p. 120.

⁸⁶ Apie Herderio universalizmą žr. Sonia Sikka, *Herder on Humanity and Cultural Difference: Enlightened Relativism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 15–33.

kais idealais. Saulius Pivoras teigia, kad „Daukanto politinė mintis didžiąja dalimi priklauso klasikinei politinio mąstymo tradicijai, kur pirmesnis yra ne individas ir jo teisė, o bendruomenė ir jos egzistavimo moraliniai-socialiniai pagrindai, suprantami kaip visuomeninės-politinės dorybės ar tiesiog dorybė (*virtus*).“⁸⁷

Daukantas, savo dėmesį sutelkęs į lietuvių ištakų paieškas indų, skandinavų tradicijoje, „surado“ motinos giminystę su Odinais. Tikėtina, kad Daukantas labiau džiaugėsi šiuo atradimu negu atstatyta, protėvių turėta bajoryste, kuri dėl europinių demokratėjimo tendencijų ir profesinių pasiekimų pagaliau tapo nebeaktuali. Šią mintį paremtų ir tai, kad jis Odino kaip bendro skandinavų-baltų⁸⁸ herojaus neatsisakė paskutiniame veikale *Pasakojimas apie Wejkałus Letuwių tautos senowie*⁸⁹. Vienas iš Daukanto argumentų, kaip sakyta, buvo Žemaitijoje gausiai gyvenantys Odinai⁹⁰.

Daukantas nebuvo kokia retenybė, save dar XIX a. kildinusi iš Odino. Bene ryškiausias pavyzdys galėtų būti pirmojo JAV prezidento Georgo Washingtono (1732–1799) giminystė su Odinu. Prezidento biografijos autorius Albertas Wellesas, norėdamas parodyti, kad valstybė buvo kuriama kilmingos šeimos palikuonių, dar 1879 m. siejo Washingtoną su Odinu, pastebėdamas, kad jis yra 55 kartos palikuonis⁹¹.

⁸⁷ Saulius Pivoras, *op. cit.*, p. 147.

⁸⁸ Heather O'Donoghue taip pat akcentuoja, kad kai kurie Odino mitologijos elementai gali būti visai ne skandinaviški, o pasiskolinti iš artimų kaimynų suomių ar šiaurės slavų pagonių ar net anglosaksų. Tyrėjas sako, kad labiausiai Odino mitologijoje stebina pasaulio medžio vaizdiny: Heather O'Donoghue, *From Asgard to Valhalla. The Remarkable History of the Norse Myth*, London, New York: I. B. Tauris, 2007, p. 8.

⁸⁹ [Simonas Daukantas], *Pasakojimas apie Wejkałus Letuwių tautos senowie kuri trumpaj apraszia Simonas Daukantas Rasztinikas Pilozopios Magistras metuose 1850*, 362 p. Rankraštis, autografas. VUB: f. 1, b. F 171.

⁹⁰ Beje, pasakytina, kad Odinus žemaičiai vadina Vodinais. T. y. būtent žemaičiai turi abi Odino vardo formas. O veiksmožodis *vodyti* „kenkti“ nebūtinai turi būti lenkiškas ar baltarusiškas skolinys kaip nurodo *Lietuvių kalbų žodynas*, prieiga per internetą: http://www.lkz.lt/?zo_dis=vodyti&id=30134630000.

⁹¹ Albert Welles, *The Pedigree and History of the Washington Family: derived from Odin, the Founder of Scandinavia, B.C. 70, Involving a Period of Eighteen Centuries, and Including Fifty-Five Generations, down to General George Washington, First President of the United States*, New-York: Society Library, 1879.

Daukantas, remdamasis pirmtakų tekstais, kaip būdinga romantikams, pasitelkęs vaizduotę, gausią ir įvairią legendinę Odino istoriją panaudojo lietuvių / baltų prostorei aptarti. Idėją, kad Odinas yra bendras skandinavų-baltų herojus, Daukantas parėmė Johannes Voigto (1786–1863) *Geschichte Preußens* (1827, t. 1) tekstu. Voigtas, remdamasis danų-norvegų istoriku Peteriu Friedrichu von Suhmu (1728–1798), nurodė, kad Odinas prie Dauguvos įkūrė Asgardą. Daukantas Odino figūrą ir jo nuopelnus aprašė remdamasis prancūzų švietėjiško pobūdžio leidinyje *Le Catholique* (1826, Nr. 1) publikuotu straipsniu „De l'ère primitive des législations sacerdotales“.

Atrodo, Daukantas Odiną į lietuvių herojų panteoną įtraukė dėl dviejų priežasčių. Pirma, norėjo parodyti, kad dar priešistoriniais laikais lietuviai / baltai, vadovaujami Odino, buvo pasiekę aukštesnę civilizacijos laipsnį, turėjo unikalią religiją ir *stiprią ūkės rėdą*, teismus, pagrįstus *naujais įstatymais*. Odinas atliko karybos reformą, kurios rezultatai išliko ir Viduramžių Lietuvoje, ir lėmė lietuvių sėkmę kovose su kryžiuočiais bei stiprios valstybės sukūrimą.

Antra, Daukantas, atsižvelgdamas į straipsnyje „De l'ère primitive des législations sacerdotales“ pateiktą informaciją kaip vieną iš Odino baltiškumo argumentų nurodė Žemaitijoje gausiai gyvenančius žmones Odino pavarde. Nors nėra aptikta, kad Daukantas kur nors būtų tiesiai parašęs, kad jo motina Kotryna Odinaitė (gim. apie 1757–1766, mirė 1847) iš *tų pačių* Odinų, bet motinos antkapyje, Sankt Peterburge iškaltame, jis įrašė ir jos mergautinę pavardę. Daukantas galėjo viltis, kad kiekvienas, kuris ateityje vertintų jo darbus, lankytų jo tėviškę, Lenkimų bažnyčios šventoriuje ant motinos antkapio perskaitytų įrašą su palikta užuomina, kad jis unikalus istorikas, jo asmeninė istorija sutampa su Lietuvos, jis stojasi į jos pradininkų gretą kaip nacionalinės historiografijos tėvas.

LITERATŪRA

Anderson Carl Edlund, *Formation and Resolution of ideological contrast in the Early History of Scandinavia*, A Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy, University of Cambridge, Faculty of English, Department of Anglo-Saxon, Norse, & Celtic, 1999.

Baăr Monika, *Historians and Nationalism: East-Central Europe in the Nineteenth Century*, Oxford: Oxford University Press, 2010.

- [Bayer Theophilus Siegfried], T. S. B., „Conversiones rerum Scythicarum temporibus Mithridatis Magni et paulo post Mithridatem“, in: *Commentarii Academiae scientiarum Imperialis Petropolitanae*, t. V, Petropoli: Typis Academiae, 1738, p. 297–358, prieiga per internetą: <https://www.biodiversitylibrary.org/item/113643#page/377/mode/1up>.
- Bayer Theophilus Siegfried, „Differtatio de numo Rhodio in agro Sambienfi reperto, in qua fimul quaedam nuper de numis Romanis in agro Pruffico repertis cogitata retractantur“, in: *Opuscula ad historiam antiquam, chronologiam, geographiam et rem nvmariam spectantia*, edidit Christ. Adolphus Klotzius, Halae: Typis et sumptibus Io. Iac. Curt, 1770, p. 492–510, prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=OSJhAAAAcAAJ&pg=PR18&lpg=PR18&dq=Bayer++de+numo+Rhodio&source>.
- Bd – [Simonas Daukantas], *BUDĄ Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū išsraszųę [...]* *Jokyb's Łaukys*, Petropilie: Spaudinie pas C. Hintze, 1845.
- Bončkutė Roma, „Simono Daukanto BUDĄ Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū (1845) šaltiniai“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2020, t. 22, p. 217–248.
- Bončkutė Roma, „Johanneso Voigto Geschichte Preußens (1827–1839) nuorodos Simono Daukanto veikale BUDĄ Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū (1845)“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2021, t. 23, p. 269–298.
- Bončkutė Roma, „Rauda Simono Daukanto veikale BUDĄ Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū (1845)“, in: *Darbai ir dienos*, 2022, Nr. 77, p. 15–32.
- Bončkutė Roma, „Daukanto odinianos šaltiniai“, in: *Knygotyra*, 2022, Nr. 79, p. 48–70.
- Danilenka Siarhieĭ Ivanavich, „Asgard: geographical location and ethnic attribution“, in: *Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка*, t. VII, колективна монографія, Київ, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ: Київський національний університет культури і мистецтв, Факультет Кіно і телебачення 2019, p. 130–184.
- [Daukantas Simonas], *Pasakojimas apie Wejkałus Lietuwiū tautos senowie kuri trumpaj apraszia Simonas Daukantas Rasztinikas Pilozopios Magistras metuose 1850*, 362 p. Rankraštis, autografas. VUB: f. 1, b. F 171.
- Drb – [Simonas Daukantas], *Darbay senuju Lituwui yr Zemayczui*, 1822, 885 p. Rankraštis, vadinamasis Jurgio Platerio nuorašas, VUB RS, f. 1–D 104.
- [Eckstein Ferdinand], „De la poésie des Lithuaniens“, in: *Le Catholique*, t. 1: *ouvrage périodique dans lequel on traite de l'universalité des connaissances humaines sous le point de vue de l'unité de doctrine*, publié sous la direction de M. le baron d'Eckstein, Paris: A. Sautet et Cie, Libraires, Place de la Bourse, 1826, p. 431–449, prieiga per internetą: <https://archive.org/details/lecatholiqueouvr11pari/page/n5/mode/2up>.
- [Eckstein Ferdinand], „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, in: *Le Catholique*, t. 1: *ouvrage périodique dans lequel on traite de l'universalité des connaissances humaines sous le point de vue de l'unité de doctrine*, publié sous la direction de M. le baron d'Eckstein, Paris: A. Sautet et Cie, Libraires, Place de la Bourse, 1826, p. 450–487, prieiga per internetą: <https://archive.org/details/lecatholiqueouvr11pari/page/n5/mode/2up>.

- Gebhardi Ludewig Albrecht, „Geschichte von Liefland, Eethland, Kurland und Semgallen“, in: *Geschichte von Littauen, Kurland und Liefland, von August Ludewig Schlözer und Ludewig Albrecht Gebhardi*, Halle: bey Johann Jacob Gebauer, 1785, p. 301–528.
- Gieda Aurelijus, „Daukantiana Eduardo Volterio palikime: Apuolės tema“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, t. 48: *Daukantiana ir kiti tyrimai*, sudarė ir parengė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 95–123.
- [Gobineau Arthur], *Histoire des Perses, d'après les auteurs orientaux, grecs et latins et particulièrement d'après les manuscrits orientaux inédits*, par le comte de Gobineau, t. 1, Paris: Henri Plon, 1869.
- Griškaitė Reda (sud.), *Simono Daukanto raštai. Laiškai Teodorui Narbutui. Epistolinis dialogas*, pratarė, įvadas, laiškų parengimas, vertimas, Teodoro Narbuto laiškų vertimas, Reda Griškaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- Groddeck Gottfried Ernst, „Disputatio Getae AΘANATIZONTEΣ, sive de immortalitatis, quam Getis persuasisse dicitur Zamolxis, ratione“, in: *Praelectiones in Universitate Litterarum Caesarea Vilnensi a kalendis septembribus a. MDCCCXVIII ad pridie kal. quintiles a. MDCCCXIX habendae*, Vilnae: Typis J. Zawadski, [1819], p. 3–13.
- Hennig Ernst, „Odin und Waidevut. Eine hiftorische Parallele“, in: *Ruthenia, oder: Dritter Jahrgang der St. Petersburgsche Monatschrift*, herausgegeben von F. E. Schroeder und F. B. Albers, Dritter Band, St. Petersburg und Mitau: im Verlage der Herausgeber, Monat Oktober, 1807, p. 131–145, prieiga per internetą: <https://download.digitale-sammlungen.de/pdf/1643452145888bsb10616502.pdf>.
- Ilany Ofri, „Is Judah indeed the Teutonic Fatherland? The Debate over the Hebrew Legacy at the Turn of the 18th Century“, in: *Naharaim – Zeitschrift für deutsch-jüdische Literatur und Kulturgeschichte*, t. 8, Berlin, Boston: De Gruyter, 2014, Nr. 2, p. 1–17.
- IZ – Simonas Daukantas, *ISTORYJE ZEMAYTYSZKA*; [Ryga], [1831–1834], 553 lap. Rankraštis, autografas, in: LLTIB, f. 1 – SD 2.
- Janulaitis Augustinas, *Simanas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864)*, (Iš „Lietuvių tautos“), Vilniuje: Martyno Kuktos spaustuvėje, 1913.
- Jordanas, *Apie getų kilmę ir žygius, arba Getika = De origine actibusque getarum, seu Getica, Christiana tempora IV*, iš lotynų kalbos vertė Veronika Gerliakienė, įvadą, lotyniško teksto redakciją ir komentarus parašė Darius Alekna, Vilnius: Žara, 2017.
- Krakow Annette, „Joachim Lelewel's Edda of 1807“, in: *Folia Scandinavica*, Poznań, 2017, t. 22, p. 30–47.
- Lassen Annette, *Odin's Ways. A Guide to the Pagan God in Medieval Literature*, translated by Helen F. Leslie-Jacobsen and Margaret Cormack, original title: *Odin på kristent pergament: En teksthistorisk studies*, first published in English, New York: by Routledge, 2021. Skaitmeninė versija 2021 m. gruodžio 14 d.
- [Lelewel Joachim], *Edda czyli Księga religii dawnych Skandynawii mieszkańców*, w Wilnie, Nakładem i drukiem Józefa Zawadskiego Akademii zwyczajnego drukarza, 1807, prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/edda-czyli-ksiega-religii-dawnych-skandynawii-mieszkanow,MTQoNTk3/2/#info:metadata>.

- Löchte Anne, *Johann Gottfried Herder. Kulturtheorie und Humanitätsidee der Ideen, Humanitätsbriefe und Adrastea*. (Epistemata. Reihe Literaturwissenschaft 540), Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005.
- Ma – [Simonas Daukantas], *Marguminai* [įvairių išrašų ir pastabų įvairiomis kalbomis rinkinys], 241 p. Rankraštis, autografas, in: LLTIBR: f. 1 – SD 27.
- Mallet Paul Henri, *Introduction à l'histoire de Dannemarc, ou l'on traite de la religion, des loix, des mœurs & des usages des anciens Danois*, par Mr. Mallet [...], A Copenhague: De l'imprimerie des Héritiers de Berling, par L.H. Lillie, MDCCLV [1755], prieiga per internetą: https://archive.org/details/gri_33125011171929/page/n19/mode/2up.
- Milinkevičiūtė Daiva, *Imperiškojo Vilniaus universiteto (1803–1832) profesorių ir adjunktų kolektyvinė biografija*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija H 005, Vilnius, 2020.
- Narbutas Teodoras, *Lietuvos tautos istorija*, Rimanto Jaso vertimas į lietuvių kalbą, t. 1, Vilnius: Mintis, 1992.
- Narbutas Teodoras, *Lietuvos tautos istorija*, iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila, t. 2, Vilnius: Mintis, 1995.
- O'Donoghue Heather, *From Asgard to Valhalla. The Remarkable History of the Norse Myth*, London, New York: I. B. Tauris, 2007.
- Patackas Gintaras, „Gotai ir baltai. Arba kodėl gotai nėra baltai ir kodėl pavoja ieškoti ten, kur nepametei“, in: *Naujasis židinys-Aidai*, 2008, Nr. 1–2, p. 38–41.
- Pivoras Saulius, *Virtus Lituana: Politinė mintis Simono Daukanto istoriografijoje*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2022.
- Puhvel Jaan, *Lyginamoji mitologija*, iš anglų kalbos vertė Lina Būgienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Revel Jacques, „The Uses of Comparison: Religions in the Early Eighteenth Century“, in: *Bernard Picart and the First Global Vision of Religion*, ed. Lynn Hunt, Margaret Jacob und Wijnand Mijnhardt, Los Angeles, Ca: Getty Publications, 2010, p. 331–347, prieiga per internetą: <https://books.google.lt/booksid=JpJyRMuVxC4C&pg=PA341&pg=PA341&dq=Bernard+de+Fontenelle+On+the+Origin+of+Fables&source=bl&ots=Kd39ohqBqe&sig=ACfU3U36BfPMkjovUABDmWLLP9y4AFXjA&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwjXq8qguroAhWISfEDHY6bBjIQ6AF6BAGYEAM#v=onepage&q=Bernard%20de%20Fontenelle%20On%20the%20Origin%20of%20Fables&f=false>.
- Rochette Raoul, „Notice sur quelques objets en or trouvés dans un tombeau de Kertsch en Crimée“, in: *Journal des Savans*, Janvier, Paris: de l'imprimerie Royale, 1832, p. 45–54, prieiga per internetą: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k110180g?rk=21459;2#>.
- Siestrzencewicz-Bohusz Stanisław, *Précis des recherches historiques sur l'origine des esclaves ou slaves, et des sarmates. Et sur les époques de la conversion de ces peuples au Christianisme*, par Mg. Stanislawe Siestrzencewicz de Bohusz [...], seconde édition revue, St. Pétersbourg: de l'imprimerie de l'Academie Russe Imperiale, 1824.
- Siestrzencewicz-Bohusz Stanisław, *Histoire du Royaume de la Chersonese Taurique*, [...]. Seconde édition revue, St. Pétersbourg: de l'imprimerie de l'Académie Impériale Russe, 1824, prieiga per internetą: <https://archive.org/details/histoireduroyaouoosiesgoog>.

- Sikka Sonia, *Herder on Humanity and Cultural Difference: Enlightened Relativism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Schnurbein von Stefanie, *Norse Revival: Transformations of Germanic Neopaganism, Studies in Critical Research on Religion*, ed. Warren S. Goldstein, (ser. *Studies in Critical Research on Religion*, t. 5), Leiden, Boston: BRILL, 2016.
- Subačius Giedrius, *Simono Daukanto Sankt Peterburgo ortografija (1834–1846)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021.
- Tacitas Publijus Kornelijus, *Rinktiniai raštai*, iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, Janina Mažiulienė, Vilnius: Vaga, 1972,
- Voigt Johannes, *Gefchichte Preuffens*, von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrfchaft des deutlichen Ordens, von Johannes Voigt. Erfter Band. Die Zeit des Heidenthums, Königsberg: im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1827, prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=N9ItAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- Welles Alberti, *The Pedigree and History of the Washington Family: derived from Odin, the Founder of Scandinavia, B.C. 70, Involving a Period of Eighteen Centuries, and Including Fifty-Five Generations, down to General George Washington, First President of the United States*, New-York: Society Library, 1879.
- Witczak Krzysztof Tomasz, Kaczyńska Elwira, „Die germanische Mythosgestalt *Askiz in der Germania von Cornelius Tacitus und in altnordischen Quellen“, in: *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, 2015, t. 29, Nr. 1, p. 19–31.
- Федченко Олег Дмитриевич, „Асы: длинный путь от Волги до Скандинавии“, NovalInfo.Ru (Электронный журнал) 2020, p. [1–9], prieiga per internetą: https://www.academia.edu/42723864/Асы_длинный_путь_от_Волги_до_Скандинавии.
- Поповъ Михаилъ Ивановичъ, *Досуги, или Собрание сочинений и переводовъ*, t. 1, Санктпетербургъ: Академія наукъ, 1772.
- Шапошников Александр Константинович, *Языковые древности Северного Причерноморья: Этимология языковых реликтов Северного Причерноморья*. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, Москва, 2007.
- Трубачев Олег Николаевич, *Indoarica в Северном Причерноморье. Реконструкция реликтов языка. Этимологический словарь*, Москва: Наука, 1999.
- Храпунов Николай Иванович, „Легенда о Гикий, Станислав Сестренцевич-Богуш и Екатерина II“, in: *Stratum plus*, Nr. 4: *Natural and Cultural Oecumene*, ed. by Oleg V. Sharov, Michel M. Kazanski, Санкт Петербург-Кишинев-Одесса-Бухарест, 2021, p. 299–331.

Odin in Daukantas's Pantheon

Summary

The article discusses the idea, proposed by Simonas Daukantas (1793–1864), that Odin was the second moderniser of the Lithuanian/Baltic society of the second century BC. The article first examines Daukantas's interest in Odin's history and introduces Daukantas's extracts from various sources. Daukantas outlined the information about archaeological findings near the Black Sea, which are evidence of previous contacts of local inhabitants, in particular from Crimea, with the peoples on the Baltic coast (amber jewellery), about stone records with the names of Hermes and Mercury, about Odin's origin, migration, and religion. Daukantas's notes from the books he had read show that he was familiar with the comparative studies on the Eastern and Germanic-Scandinavian mythologies published in Europe at the end of the eighteenth century and in the first decades of the nineteenth century. Daukantas was influenced by the interest of the German Romantics in Scandinavian mythology and its comparison with the Germanic tradition.

The article discusses how Odin is depicted in *BUDA Senovės-Lėtuvių Kalnienų ir Zámajtių* (The Character of the Early Lithuanians, Samogitians, and Highlanders; 1845). He used *Geschichte Preußens* (The History of Prussia; 1827, vol. 1) by Johannes Voigt (1786–1863) to support the idea that Odin was a shared Scandinavian-Baltic hero. Resorting to the works of the Danish-Norwegian historian Peter Friedrich von Suhm (1728–1798), Voigt claimed that Odin founded Asgard near the Daugava River.

The article for the first time compares the figure of Odin as envisioned by Daukantas with the source from the 1826 edition of the *Le Catholique* magazine. Based on the article 'De l'ère primitive des législations sacerdotales' about the pagan priests of primitive societies, published in the first issue of this magazine, Daukantas portrays Odin as the creator of new laws and religions in the Lithuanian/Baltic society, which worshiped one supreme god *Tėvūnas* (Father), also called *Perūnas* (Thunder). One of the most significant arguments is that there are still people living today in Lithuania and Samogitia who have the surname 'Odinas'. Daukantas's mother herself was Odinitė. Having introduced Odin to the pantheon of Lithuanian cultural heroes, Daukantas linked his individual mythology to Odin, who was considered to have been not only a talented warlord, a creator of new societal laws, a reformer of the institution

of pagan priests, but also an inventor of writing, a poet, and an excellent orator. The possible kinship Daukantas perceived to have had with Odin allowed him to create an individual mythology and, supposedly, consider himself a unique historian charged with the special task of rescuing Lithuanians from stagnation by recalling their glorious past.

KEYWORDS: Simonas Daukantas; Odin; legendary history; sources; cultural hero; mythology.